

Çeviri Amaçlı Söylem Çözümlemesi Bağlamında *Hamlet*

Özden Tüfekçioğlu
Artvin Çoruh Üniversitesi

GİRİŞ

Olayların çok yönlü birer olgu oldukları gerçeğinden yola çıkıldığında, edebi metinlerin farklı yönlerini gün ışığına çıkarmada, disiplinler arası yöntemlerin faydalı olduğu söylenebilir. Bu görüşten hareketle bu çalışmada dilbilim alanının bir alt alanı olan söylem çözümlemesi ile çeviribilim alanları arasında disiplinler arası bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, W. Shakespeare'in en ünlü tragediyalarından biri olan *Hamlet* metnindeki ideolojilerin, söylem düzeyine nasıl yansıdığını gözler önüne sermek için söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmış; sonrasında ise, çeviri amaçlı kaynak söylem-erek söylem karşılaştırması yapılmıştır. Karşılaştırmanın yapılmasındaki amaç, çeviribilim alanında özellikle 90lı yıllardaki "Kültürel Dönüşüm"¹ hareketiyle önemli bir yer edinmeye başlayan söylem çözümlemesi yöntemiyle, kaynak metin söylemlerinin erek metinde nasıl oluşturulduğunu ve/veya yeniden yaratıldığını tespit etmek olmuştur.

Kaynak metnin söylem çözümlemesi, söylem düzlemindeki "makro" ve "mikro" yapılar aracılığıyla yapılmaya çalışılmıştır. Söylemin bağlama göre şekillendiği gerçeği göz önünde tutularak makro yapı olarak bağlam, mikro yapılar olarak söylemin dilin birimlerine yansıyan izleri, yani sözcük seçimleri, cümle yapıları ve cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada önce söylemin geçtiği metnin bağlamı ortaya konmuş, söylem örnekleri ve söylem değerlendirmesi sıralanmıştır. Ardından çeviri amaçlı kaynak söylem-erek söylem karşılaştırması yapılmıştır. Söylem değerlendirmesi sırasında kaynak metinle karşılaştırmalı olarak incelenecek çeviri örnekleri, Bülent Bozkurt'un 2011 yılı Mart ayında Remiz Kitabevi tarafından 14. baskısı yapılan *Hamlet* çevirisinden alınmıştır.

1. Susan Bassnett ve Andre Lefevere (eds.), *Translation, History and Culture* (Londra: Pinter, 1990)

ESERİN YAZILDIĞI DÖNEM VE SHAKESPEARE

Söylem çözümlemesine başlamadan önce *Hamlet*'in yazıldığı dönemin şartlarına kısaca değinilmesi doğru olacaktır. Zira *Hamlet* metnindeki söylemleri şekillendiren metnin içerisinde yazıldığı dönemin şartlarıdır. Shakespeare eserlerini 16. yüzyıl İngiltere'sinde üretir. Sınıf ayrımının olduğu toplumsal düzende herkesin yeri bellidir. Ancak, bu Orta Çağ düzeni Rönesans ve Reform hareketleriyle sorgulanmaya başlanır. Rönesans hareketi beraberinde hümanizmayı getirirken, Papa'nın ve Kral'ın otoritesi, Reform hareketi ve Parlatentonun kurulması ile sarsılır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte feodalizmin yerini yavaş yavaş kapitalizme ve ulusal bir devlet anlayışına bıraktığı bu dönemde, Avrupa'nın tümünde ve diğer dünya ülkelerinde bu iki toplumsal sistemin yol açtığı çatışmalar ve savaşlar yaşanır; insan, inançlar, yöneticiler ve yaşanan çağla ilgili şüpheler ortaya çıkar ve bu değerler sorgulanır.

Dolayısıyla Shakespeare özellikle trajedilerinde döneminin bu huzursuz, güvensiz ve kuşkucu ortamını yansıtır. Oyunlarında bir yanda insanın zaafı üzerinde dururken, diğer yanda iktidardaki entrikaları anlatır. Kötü ve adil olmayan iktidarı derin bir eleştiriye tabi tutar. Shakespeare'in *A Mid-summer Night's Dream* adlı eserinin Can Yücel tarafından yapılan *Bahar Noktası* adlı çevirisinin tiyatro oyunu olarak yönetmenliğini yapan Başar Sabuncu, "Bahar Noktası'nda Şenlikli Direniş" adlı yazısında Shakespeare'i "iktidar kavgalarını konu alan başyapıtlarında bireye, topluma ve tarihsel olgulara acımasız bir nesnellikle bakan, insan duyarlılığı ile ilişkilerini didik didik eden" bir usta olarak betimler.²

ESERİN ÖZETİ

Hamlet trajedisi, başkarakter olan Hamlet'in amcası Claudius'un, Hamlet'in babasını öldürmesi ve annesi Getrude ile evlenmesiyle başlar; ancak herkes Hamlet'in babasının bir kaza sonucunda öldüğünü sanmaktadır. Hamlet, babasının hayaletiyle konuşarak, onu amcasının öldürdüğünü öğrenmiş, onun öcünü almak için planlar yapmaya başlamıştır. Bu sırada Hamlet amcasının adamı olan Polonius'u yanlışlıkla öldürür. Bunun üzerine İngiltere'ye yollanmış; ancak bir yolunu bularak Danimarka'ya geri dönmüştür. Polonius'un oğlu Laertes de babasının intikamını almak için Danimarka'ya gelir. Kral Claudius, Laertes'in Hamlet'i öldürmesi için bir plan yapar. Ancak oyunun sonunda

2. Başar Sabuncu, "Bahar Noktası'nda Şenlikli Direniş," *Bahar Noktası* (İstanbul: Okuyan Us, 2002), ss.11.

Hamlet Laertes'i öldürür. Annesi kralın içine zehir koyduğu içkiyi içerek ölür. Bunu üzerine Hamlet kralı öldürür ve sonra aldığı yaralar yüzünden hayatını kaybeder. Norveç Prensi Fortinbras'ın Polonya zaferi sonrası bu trajik sahne ile karşılaşması ve tahtın yeni sahibi olması ile oyun son bulur.

SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ VE ESERİN SÖYLEMSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Söylem, bir dünya görüşünün, bir ideolojinin ya da bir toplumsal hareketin kullanılan dil aracılığıyla dış dünyaya yansması olarak adlandırılabilir. Söylem, ister sözlü ister yazılı olsun, dil ile oluşur, dilin kullanımı sonucu ortaya çıkar.

Söylem çözümlemesi ise, belirli bir bağlamda kullanılan dilin incelenmesi yoluyla, kişi ya da topluma ait söylemlerin ortaya koyulabileceği bir yöntemdir. Dilin anlamı, kullanımına bağlıdır. Belirli bir bağlamda kullanılan dil konuşmacının niyetine, inançlarına, ideolojisine gönderme yapar. Konuşma ve yazı içerisindeki her bir cümle, sözcük ya da işaret söylem çözümlemesi için malzeme oluşturabilir.

Söylem çözümlemesinin nesnel bir çözümleme yöntemi olmadığı söylenebilir. Çözümleme sonucunda elde edilen veri öznel ve yoruma dayalıdır. Söylem çözümlemesiyle yapılmak istenen, kesin yargılara ulaşmaktan ziyade kişilerin kullanılan dile farklı bakış açılarıyla bakmasını ve söylemlerin toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmesini sağlamaktır.

Bütün bu söylenenler ışığında, *Hamlet* temalarının oldukça yoğun ve belirgin olduğu bir metin olduğu için tematik bir söylem çözümlemesi yapılmış ve söylemler temalarına göre,

- devlet düzeni ile ilgili
- kuşkuculuk ve karasızlık içeren ve
- kadınlarla ilgil

söylemler olarak sınıflandırılmıştır.

DEVLET DÜZENİ İLE İLGİLİ SÖYLEM DEĞERLENDİRMESİ

Hamlet, Avrupa toplumunun 15. ve 16. yüzyıllardaki toplumsal ve siyasi meselelerini yansıtan bir oyundur. Olayın geçtiği Danimarka Sarayı, Avrupa'daki yozlaşmış ve çökmekte olan feodal yapının sembolüdür. Hamlet karakteri ise aldığı üniversite eğitimiyle döneminin ilerici toplumsal güçlerini temsil eder.

Oyundaki devlet düzeni, toplumsal, siyasal ve dini hayatın kurallarının ve koşullarının tamamının tek söz sahibi kral tarafından belirlendiği bir Kraliyettir. Kral halktan kopuktur; oyunun hiçbir sahnesinde halka karşı karşıya gelmez; Danimarka sarayı, siyasi çıkarlar ve ailevi ilişkiler etrafında dönen iktidar entrikalarıyla, toplumdan soyutlanmış bir kaledir.

Bu şartlar altında devlet düzenini destekleyen karakterler yanında bu düzene karşı çıkan ve düzeni eleştiren karakterler de mevcuttur. Dolayısıyla devlet düzeni ile ilgili söylemler devlet düzenini destekleyen ve devlet düzenini eleştiren söylemler olarak iki grupta incelenmiştir.

A– DEVLET DÜZENİNİ DESTEKLEYEN SÖYLEM DEĞERLENDİRMESİ

Oyunda süregelen devlet düzenini destekleyen söylemleri dile getiren karakterler kral Claudius, kraliçe Getrude ve kralın adamları Polonius, Rosencrantz ve Guildenstern'dir. Bu karakterler devlet düzenini destekleyerek kendi otoritelerini ve konumlarını sürdürmek isterler.

BAĞLAM 1– Polonius kral Claudius'un sağ koludur; ne var ki Hamlet tarafından yanlışlıkla öldürülür. Babasının öcünü almak isteyen Laertes sarayın kapısına dayanır. Halk ise Laertes'in saraya düzeni değiştirmek için yürüdüğünü düşünerek onun peşine takılır; sarayın önüne gelerek sloganlar atar. Bu sırada kral ve kraliçe panikle kendi aralarında konuşurlar:

Queen: *How cheerfully on the false trail they cry!
O, this is counter, you false Danish dogs!*³

Kraliçe: *Yanlış izin ardında, nasıl da sevinçle bağırtıyorlar! Ters yöndesinizters, sizi dönek Danimarka köpekleri!*⁴

Kraliçe Getrude'nin bu sözlerinden devlet düzenini değiştirmek için saraya yürüyen halkın bu hareketini kınadığını, onaylamadığını ve bu tutumu kabul etmediğini anlarız. Kraliçe'nin halk hareketini onaylamama söylemi hem eleştirel duygularını ifade ettiği ünlem cümlelerine hem de sözcük seçimine yansır; zira kraliçe bu hareketi betimlerken “false” ve “counter” gibi olumsuzluk içeren sözcükler kullanır. Erek metinde ise kraliçenin eleştirel duygularını belirten ünlem cümlesi yapısı korunmuş; “false” ve “counter” sözcüklerinin olumsuzluk içeren anlamları Türkçede “yanlış” ve “ters” sözcükleriyle-

3. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), ss.123.

4. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s.169.

le karşılanarak kınama, onaylamama içeren eleştirel söylem çeviri metinde de yansıtılmıştır. Kraliçenin kınama ve onaylamama içeren eleştirel söylemi ayrıca her iki cümlenin başlangıç sözcükleri olan “how” ön zarfında ve “o” ünleminde yerini bulmuştur. Şöyle ki, “how” ön zarfı dil bilgisel bir zorunlulukla cümlenin başında kullanılmış olsa da, kraliçe cümlesine özellikle bu zarfla başlamayı seçerek halkın “nasıl olup da” bu şekilde davrandığını anlayamadığını ve bu durumu onaylamadığını dile getirir. “O” ünlemi ise, kraliçenin halkın bu hareketini kınayan söylemini destekler; zira İngilizcede bu zarf inanamama, kınama, ayıplama, vs. gibi duyguları ifade ederken kullanılır. Erek metne baktığımızda ise, “how” zarfının “nasıl da” şeklinde çevrildiğini ve semantik olarak kraliçenin onaylamama, kabul etmeme söylemini yansıttığını görürüz. Ne var ki, “nasıl da” zarfı erek metinde kaynak metindeki kullanımının aksine cümlenin ortasında kullanılmış ve kaynak metindeki güçlü vurgu bu nedenle erek metinde kaybolmuştur. “O” ünleminin taşıdığı kınama söylemi ise erek cümlede aynı semantik değeri taşıyan bir ünlemin kullanılmasından ziyade olumsuz bir anlam taşıyan “ters” sıfatı yinelenerek oluşturulmuştur. Ne var ki bu sıfatın yinelenmesi, kaynak metindeki kınama söyleminin erek metinde daha güçlü bir şekilde oluşturulmasına neden olmuştur.

Kraliçenin kınama, onaylamama içeren eleştirel söyleminin yanında halkı küçümseyen ve hor gören bir söylem oluşturduğu da söylenebilir. Kraliçenin bu söylemi sözcük seçiminde açıkça görülebilir. Zira kraliçe Danimarka halkını betimlerken “false” ve “dog” gibi halk arasında olumsuz çağrışımları olan sözcükleri kullanılır. Çeviride her iki sözcük de aynı semantik değeri taşıyan sözcükler olan “dönek” ve “köpek” sözcükleriyle karşılanarak, küçümseyici söylem erek metinde de yer bulmuştur.

B– DEVLET DÜZENİNİ ELEŞTİREN SÖYLEM DEĞERLENDİRMESİ

Oyuna sembolik anlamını bir kenara bırakarak baktığımızda ise, Hamlet karakterinin babasının öldüğünü öğrenince üniversite eğitimini yarıda keserek Danimarka’ya dömesine; burada babasının amcası tarafından öldürüldüğünü ve babasının ölümünün üzerinden daha iki ay geçmeden annesinin de amcasıyla evlendiğini öğrenmesine şahit oluruz. Dolayısıyla Hamlet’in metinde eleştirdiği düzen kral olan abisini öldürüp yengesiyile evlenen amcasının etrafında kurulu olan ve iktidar hırsı, entrika, güç bağımlılığı içeren devlet düzenidir. Devlet düzenini eleştiren söylem değerlendirmesinde söylemlerinden örnekleme yapılan karakterler toplumsal güçleri temsilen karakterlerdir.

BAĞLAM 1– Hamlet’in babasının hayaleti sarayın surlarında dolaşır. O sırada surlarda nöbet tutmakta olan askerler hayaleti görür ve korkuya kapılırlar. Askerlerden birinin ağzından aşağıdaki cümle dökülür:

Marcellus: *Something is rotten in the state of Denmark.*⁵

Marcellus: *Danimarka'da bir şeyler kokuşmuş.*⁶

Bir nesnenin “*rotten (kokuşmuş)*” olması, o nesne içerisinde bir takım sorunlar olduğunu ve yenisiyle değiştirilmesi gerektiğini akla getirir. Dolayısıyla Danimarka’yı betimlerken “*rotten*” kelimesinin kullanılması, Danimarka’da ve devlet düzeninde bir takım sorunlar olduğunu ve bu nedenle düzenin yeni bir düzenle değiştirilmesi gerektiğini akla getirir. Dolayısıyla oyunda halkı temsil eden asker Marcellus sistemi eleştirirken betimleyici eleştirel bir söylem kullanır. “*Something is rotten in the state of Denmark*” cümlesi, özne-yüklem-tümleç ve to be fiilinden oluşan yapısı itibariyle bir gerçeği/olguyu ortaya koyan, kesinlik bildiren ve betimleyici söylem oluşturan bir cümledir. Cümlenin bildirdiği yargı üzerinde okuyucunun ya da seyircinin yorum yapması mümkün değildir. Erek metne baktığımızda ise bu cümlenin “*Danimarka'da bir şeyler kokuşmuş.*” şeklinde çevrildiğini görürüz. Kaynak cümledeki kesinlik bildiren ve yoruma açık olmayan cümle yapısı ve söz dizimi erek cümleye de aynı biçimde aktarılmış ve betimleyici eleştirel söylem erek metinde de yaratılmıştır. Diğer taraftan kaynak cümledeki “*in the state of Denmark*” ifadesindeki “*state*” sözcüğü, Danimarka toplumundan ziyade Danimarka *devletinde* bir şeylerin kokuşmuş olduğunu, yani balığın baştan koktuğunu daha da belirginleştirip ve doğrudan devlet düzenini eleştiren söylemi ortaya çıkarır. Ne var ki, erek cümlede “*state*” sözcüğü çevrilmemiş, doğrudan “*Danimarka'da*” sözcüğü kullanılarak sanki toplumda bir kokuşmuşluk olduğu izlenimi yaratılmıştır. Dolayısıyla Shakespeare’in muhtemelen kullanmayı özellikle tercih ettiği “*state*” sözcüğünün İngiliz okur için oluşturduğu eleştirel söylem, erek metinde kaybolmuş, bir söylem kayması yaşanmıştır.

BAĞLAM 2— Halk süregelen düzenden memnun değildir ve ona karşı gelmeye başlar. Babası Hamlet tarafından yanlışlıkla öldürülen Laertes, babasının öcünü almak için sarayın kapısına dayanır; fakat halk bilinçsizce ve Laertes’in hareketinin nedenini dahi bilmeden onun ardına takılır ve saraya doğru yürür. Eski kralın yerine yeni kral olarak Laertes’i seçtiklerini sloganlarla dile getirir:

Gentleman: *They cry ‘Choose we! Laertes shall be King’*⁷

Haberci : *Bağırıyorlar: “Söz bizim. Laertes kral olacak!”*⁸

5. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), s.32.

6. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s.67.

7. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), s.123.

8. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s.169.

Halkın bu tepkisi kokuşmuş düzen yerine genç ve sağlıklı bir düzenin istendiğini gösterir. “Choose we!” cümlesi bu eleştirel söyleme halkın seçme ve karar verme hakkını yavaş yavaş eline geçirdiğini yansıtan isyankâr ve başkaldıran bir söylem özelliği katar. Erek metinde bu cümlelerin anlamsal eşdeğeri “Seçtik biz!” cümlesidir. Ne var ki çevirmen bu cümleyi kendi yorumunu yansıtan “Söz bizim.” cümlesi ile karşılamış ve erek metindeki cümlelerin söylemsel değeri kaynak metindeki cümleyi aşmıştır. “Bizim” sözcüğünün kullanımı, seçme ve karar verme hakkının halka ait olduğunu duygusunu daha belirgin hale getirmiştir. Dolayısıyla çevirinin, çevirmenin yorumunu yansıtarak, kaynak metindekinden daha güçlü bir isyankâr söylem yarattığı söylenebilir. “*Laertes shall be King!*” cümlesi ise kullanılan “shall” yardımcı fiili ile kesinlik ve netlik bildirmekte; hem gelecek zamanı yansıtırken hem de emir bildiren eleştirel bir söylem yaratmaktadır. Bu cümlelerin çevirisinde ise “shall” yardımcı fiilinin yarattığı bu söylemsel etkiler “olacak” kelimesindeki hem geleceği bildiren hem de emir verme anlamı taşıyan “-acak” son ekiyle karşılanmış ve emir bildiren eleştirel söylem erek metne aktarılmıştır.

KUŞKUCULUK VE KARARSIZLIK İÇEREN SÖYLEM DEĞERLENDİRMESİ

Danimarka’da kokuşmuşluğun yarattığı kaotik ortama, ister istemez, kuşkuculuğun ve kararsızlığın kol gezdiği bir düzen eşlik eder. Hamlet, kararsızlığın “metinsel tanrı”sı olarak tanımlanabilir.⁹ Hamlet her olayı herkesten daha çok düşünür ve sorgular. Ne var ki çok düşünmek onu kararsızlığa iter ve bir türlü harekete geçemez; amcasını öldürüp babasının intikamını almayı sürekli erteler. Kuşkular içinde, iki arada bir derede kalır, kelimenin tam anlamıyla araftadır. Kuşkuculuk ve kararsızlık içeren söylemler genellikle Hamlet’e aittir; ancak zaman zaman saray çalışanlarının da bu tür bir söyleme başvurduğu gözlenmiştir.

BAĞLAM 1 – Kral Claudius, otoriter krallığında kimsenin kendi gözetiminden bağımsız hareket etmesini istemez; sarayda herkes birbirinden kuşku duyar, birbirini gözetler ve kollar. Oyunun ilk sahnesinde gözcü askerlerden Francisco kalede nöbet tutar. Bu arada diğer bir gözcü asker olan Bernardo nöbeti devralmak için yaklaşır. Francisco’yu görür gibi olur ama o olup olmadığına karar veremez ve aşağıdaki soruyu sorar:

Bernardo: *Who’s there?*¹⁰

Bernardo: *Kim var orda?*¹¹

9. Atilla Birkiye, “Kararsızlık, Araf, Hamlet” <http://www.elifsafak.us/degerlendirmeler.asp?islem=degerlendirme&id=38>

10. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), ss.5.

11. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s.37.

Bu soru cümlesiyle aslında daha ilk sayfanın ilk satırından kuşkucu ve kaotik ortam seyirciye hissettirilir. Oyunun bir soru ile başlaması kuşkucu ortamın bir göstergesi, Bernardo'nun belirsizlik karşısında duyduğu kaygı oyunun genel atmosferini yansıtır. Dolayısıyla “who” wh-sözcüğüyle başlayan “*Who's there?*” soru cümlesi kuşkucu bir söylemin ürünüdür. Bu kuşkucu söylem “kim” soru sözcüğüyle başlayan “*Kim var orda?*” soru cümlesiyle erek metne başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

BAĞLAM 2– Kral, kral'ın adamı Polonius, Ophelia ve kraliçe Hamlet'in davranışlarındaki tuhaflığın nedeni merak ederler. Kral ve Polonius, Ophelia'nın sanki tesadüfmiş gibi Hamlet'le karşılaşmasını sağlarlar ve Hamlet'in onları göremeyeceği bir yerde saklanarak Hamlet'in tavırlarından anlamlar çıkarmaya çalışırlar. Bu arada Hamlet kendi kendine konuşur:

Hamlet: *To be or not to be – that is the question; (...)*¹²

Hamlet: *Var olmak ya da olmamak, mesele bu. (...)*¹³

Hamlet'in monoloğunun ilk dizesini oluşturan bu ünlü cümlesi, onun belirsiz durumunu, yapıp yapmama kararsızlığını betimler ve dolayısıyla kararsızlık içeren sorgulayıcı bir söylem oluşturur. Hamlet'in ölümle yaşam arasında gidip gelişi bu cümlenin en bariz yorumu gibi görünse de, oyunun genelinden yola çıkılarak yorumlandığında, cümlenin, her ne kadar birçok okumasında gözden kaçırılıyor olsa da, ilk yorumdaki kadar güçlü bir başka anlamının daha olduğu görülür: eyleme geçmek ya da geçmemek, direnmek ya da boyun eğmek. Oyunun baş teması Hamlet'in babasını öldüren amcasından intikam almasıdır. Dolayısıyla Hamlet bu cümlesinde amcasından intikam alıp almamaya, bunun için eyleme geçip geçmemeye, Danimarka'daki bu kokuşmuşluğa katlanıp katlanmamaya karar vermeye çalışır. Sonuç olarak bakıldığında Hamlet için “to be or not to be” ifadesi;

- Danimarka'da süregelen kokuşmuş düzene katlanıp yaşamak ya da bundan kurtulmak için ölümü seçmek,
- amcasını öldürüp babasının intikamını almak ya da almamak,
- iktidarı ele geçirmek ya da geçirmemek,
- iktidarın birlikte getirdiği yozlaşmış düzeni kabul etmek ve susmak ya da ona karşı mücadele etmek ve
- bu oyuna devam etmek ya da kendisi olmak

12. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), s.72.

13. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s.114

gibi çeşitli anlamları ve söylemsel değerleri içerir; ancak Hamlet oyunun bir gereği olarak bu anlamların hiçbirini açıkça dile getirmemelidir. Dolayısıyla Shakespeare içerisinde birçok anlamsal değeri barındıran “*to be or not to be*” ifadesini kullanmayı özellikle seçmiştir.

Erek metinde ise, kuşku unsurları içeren sorgulayıcı söylem korunmuş olmasına karşın bu ifade, yukarıdaki anlamlardan sadece birini içeren “*var olmak ya da olmamak*” kalıbıyla karşılanmıştır. “Var olmak” ister maddi isterse manevi bir var oluşu simgelesin, akla hep bir “canlı olma” halini getirir. Yani “var olabilmek” için birinci kural “canlı” olabilmektir. Dolayısıyla “var olmak ya da olmamak” şeklindeki erek metin, kaynak metnin “*Danimarka’da süregelen kokuşmuş düzene katlanıp yaşamak ya da bundan kurtulmak için ölümü seçmek*” anlamına denk düşer. Ne var ki kaynak metindeki böyle birçok anlama gelebilecek bir ifadeyi, erek metinde tek bir anlam ifade edecek şekilde çevirmek, hem oyuna hem de Hamlet’e tek bir kader biçmek demektir. Dahası bu durum, Shakespeare’in yaratmak istediği muğlak anlamı okur için belirli bir anlama çevirmek ve okurun hayal gücünü ve bu ifadenin altında yatan diğer anlamları sorgulama merakını daha en başından elinden almak olarak yorumlanabilir. Kaynak metindeki bu çok ve belirsiz anlamlılığı vermek için çevirmen belki de “*to be or not to be*” ifadesini literal olarak “olmak ya da olmamak” ifadesiyle karşılamalı ve bu ifadenin barındırdığı anlamları yorumlama özgürlüğünü ise okura bırakmalıydı.

Kaynak metindeki “*that is the question*” ifadesi ise cümlede daha önce belirtilen söylemi gösterir. İfadedeki “*that*” işaret zamiri dilbilimde, kendinden önce gelen kişiyi ya da nesneyi işaret eden anaför görevini ya da anlamının ancak içerisinde kullanıldığı bağlamdan çıkarılabileceği bir söylemsel gösteri niteliği taşır. Erek metinde de bu zamir “bu” işaret zamiriyle karşılanmış, anaför ve gösteri olma görevlerini sürdürmüştür. Ne var ki kaynak metindeki “mesele”nin ne olduğunu belirgin hale getiren ve bu meseleye vurgu yapan bir söylem yaratan “*the*” artikeli, erek metinde hiçbir yapıyla karşılanmamış, bu vurgulu söylem erek metinde yaratılamamıştır. “Mesele bu” cümlesi, anlamsal olarak havada kalmış bir cümle gibi durmaktadır. Bu cümlede “Asıl”, “işte”, “aslında” gibi tamamlayıcı ifadelerin kullanılması kaynak metnin vurgulu söylemini, erek metinde de yansıtabilir.

BAĞLAM 3– Hamlet’in babasının hayaleti ise Kral Claudius’un bu şüpheli ortamını hiçe sayarcasına kaleye girer, dilediğinde ortaya çıkıp kaybolur. Gerçek mi hayal mi olduğu çözülemediği için bir türlü anlam verilemeyen bu görüntü karşısında herkes tedirgindir. Tam anlamıyla görülemeyen, Hamlet dışında kimseyle konuşmadığı için duyulmayan hayaletin tanımı o kadar zordur ki metin boyunca kralın hayaleti olarak değil, aşağıdaki gibi betimlenir:

- this thing → o şey
- dreaded sight → korkunç şey
- it → o
- like the King → aynı ölen krala benziyor
- portentous figure → ürkütücü hayalet
- you spirits → siz ruhlar
- a figure like your father¹⁴ → babanıza benzer bir hayal¹⁵

Kralın hayaleti için kullanılan bu belirteciler ortamda kol gezen kuşkuculuğun ve belirsizliğin bir habercisidir seyirci için. Dolayısıyla bu kuşkuculuk söyleme de yansımış, hayalet tam olarak tanımlanamamış, değişik belirtecilerle betimlenmeye çalışılmıştır. Erek metindeki bu belirsizlik bildiren belirteciler kaynak metne de anlamsal eşdeğerleri kullanılarak aktarılmış, kaynak metinde de kuşkucu söylem korunmuştur.

KADINLARLA İLGİLİ SÖYLEM DEĞERLENDİRMESİ

Hamlet eseri adından da anlaşılacağı üzere Danimarka Prensi Hamlet karakteri etrafında döner. Eserde kadın karakterlerin genellikle Hamlet'in gözünden resmedilmesi de bu durumdan kaynaklanır. Hamlet ayrıca aile fertlerinden ve birkaç arkadaşından oluşan küçük bir çevrede büyür ve bu çevrenin içerisine sadece iki kadın girer: annesi Kraliçe Getrude ve sevdiği kız olan Ophelia. Dolayısıyla Hamlet bütün kadınlar hakkındaki düşüncelerini hayatındaki bu iki kadına bakarak oluşturur. Annesine, babasının ölümünden kısa bir süre sonra amcasıyla evlendiği için, Ophelia'ya ise kendisine karşı düşmanlarıyla işbirliği yaptığını zannettiği için kızgındır; hatta bu kızgınlık nefret seviyesine ulaşmıştır. Bu nedenle, Hamlet bütün kadınlardan nefret eder ve bu nefreti konuşmalarına da yansır. Eserde nadiren de olsa diğer karakterlerin kadınlara olan bakış açısı görülür. Bu nadir sahnelerde bile kadınlar olumsuz bir şekilde temsil edilir. Bu durum, dönemin şartları itibarıyla kadınların ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesi ve erkeklere göre değersiz bir konumda tutulmasından kaynaklanmaktadır.

BAĞLAM 1— Hamlet babasının zamansız ölümünün yasını tutarken annesi kocasının ölümünün üzerinde henüz iki ay geçmemişken evlenmiştir. Evlendiği kişiye Hamlet'in amcasıdır. Hamlet bu durumu bir türlü kabul edemez. Bu nedenle annesine karşı son derece kızgın ve acımasızdır:

14. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), ss.6,7,10,11,20.

15. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), ss.38,39,42,43,54.

Hamlet: *Frailty, thy name is woman!*¹⁶

Hamlet: “Zayıf” yerine “kadın” desek daha iyi.¹⁷

Bu cümlede Hamlet iradesizliğin ve zayıflığın kadın karakterinin kusurları olduğunu söyleyerek annesi nezdinde bütün kadınları aşağılayan ve küçük gören unsurlar içeren betimleyici bir söyleme başvurur. Bu betimleyici söylem özne yüklem ve nesneden oluşan bir basit cümle yapısı ve “is” yardımcı fiili kullanılarak oluşturulmuştur. Bu cümle Hamlet’in kadınlar hakkındaki düşüncelerini betimlemektedir; kesindir, nettir ve yoruma açık değildir. Erek metinde ise, kaynak metnin bu yoruma açık olmayan betimleyici cümle yapısı, “yerine” ve “daha” gibi karşılaştırmalı bir söylem yaratan sözcükler kullanılarak yoruma açık hale getirilmiştir. Dahası “desek” sözcüğünün kullanımı, kaynak metnin kesinlik içeren söylemini bir ihtimal söylemine dönüştürmüştür. Dolayısıyla “yerine”, “daha” ve “desek” sözcüklerinin kullanımı kaynak metnin söylemini yumuşatarak bir söylem kaymasına neden olmuşlardır. Hamlet’in kadınlar hakkındaki düşüncesi, onlara karşı duyduğu nefret artık bir netlik taşımamaktadır. Erek metinde kaynak metindeki güçlü betimleyici söylem kaybolmuş, çevirmenin bu yorumu çeviriyi kaynak metne göre daha zayıf hale getirmiştir.

Çevirmen Bülent Bozkurt’un Shakespeare’in kadınlarla ilgili bu söylemini erek metinde yumuşatmış olmasının nedeni Shakespeare’i Türk okura kadın düşmanı olarak tanıtmamak ve feminist çevrelerin tepkisini almaktan kaçınmak olabilir.

SONUÇ

Kaynak ve erek metnin çeviri amaçlı söylem çözümlemesi bağlamında değerlendirilmesi sonucunda, çevirmen Bülent Bozkurt’un bir takım çevirilerde kaynak metnin söylemine eşdeğer bir söylem ürettiği, bir takım çevirilerde ise kaynak metin söylemini güçlendirdiği veya zayıflattığı görülmüştür. Çeviri etkinliğine başlamadan önce, erek metnin erek kültürde oluşturulması ve/veya yeniden üretilmesi için kaynak metnin çeviri amaçlı olarak söylemsel çözümlenmesinin son derece önemli olduğu, metinden alınan örnek söylemler üzerinde yapılan çözümlenmelerle, gösterilmeye çalışılmıştır.

16. William Shakespeare, *Hamlet* (Londra: Harper Press, 2011), s.18.

17. William Shakespeare, *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s.51

KAYNAKÇA

- Birkiye, Atilla “Kararsızlık, Araf, Hamlet” <http://www.elifsafak.us/degerlendirmeler.asp?islem=degerlendirme&id=38> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2011).
- Bassnett, Susan ve Andre Lefevere. (eds.). (1990). *Translation, History and Culture*, (Londra: Pinter).
- Sabuncu, Başar. (2002). “Bahar Noktası’nda Şenlikli Direniş”, *Bahar Noktası*. (İstanbul: Okuyan Us).
- Shakespeare, William. (2011). *Hamlet* (Londra: Harper Press).
- Shakespeare, William. (2011). *Hamlet* [çeviren Bülent Bozkurt] (İstanbul: Remzi Kitabevi).